

Παίζουμε ένα ποίημα; Ρήξη

Η ΡΗΞΗ

Γιάννη Δούκα: Τετελεσμένοι μέλλοντες

σε μια διαδοχή
που θέλει ρήξη,
η τέχνη κατακόρυφη
θα φτάσει μ' αμάξι μισθωμένο
ως τη στάση, ν' ανοίξει
συζήτηση τριγύρω απ' το τραπέζι·
ένα ψητό παγώνι
της σερβίρει, το πτίλωμα
στο πλάι· τρεμοπαίζει
το παρελθόν κι αυτός ζητά
σκυτάλη, γυρνώντας
προς τα εμπρός, κι είναι
εναντίον των όσων
προεκτείνει· προαστίων
αέρας και συζύγων,
ηττημένων
στην κατοικίδια μάχη,
εκτεθειμένων
στη δίψα της ερήμου
και θρεμμένων
με γλώσσα και βαφή,
εγκυμοσύνες
νεκρές εκ των προτέρων·
οι κόρες κι εγγονές,
αθλητικές σταβλίτισσες,
για την ανατολή
θέλουν να γράψουν,
για τη ζωή των ημερολογίων,
με τις παρεμβολές,
τις διορθώσεις
– κι απ' τον αιγύπτιο καλπασμό
όσα διασωθούν,
μπορεί να φτάσουν
στων νοερών οάσεων
τα υπαρκτά νερά

Ας αρχίσουμε το παιχνίδι μας με το εντυπωσιακό αυτό ποίημα σκηνοθετώντας ένα υποθετικό γεγονός. Το 1938 ένας νέος φέρελις ποιητής, ο Οδυσσεάς Ελύτης (γεν. 1911) κανονίζει με έναν κορυφαίο προγενέστερο ομότεχνό του, τον Άγγελο Σικελιανό (γεν. 1884), να μαζέψουν περίπου δέκα άνδρες ποιητές από τρεις γενιές και διαφορετικές τεχνοτροπίες, να νοικιάσουν ένα αυτοκίνητο και να πάνε στην βίλα του στην Κηφισιά να αποτίσουν φόρο τιμής στο Γεώργιο Δροσίνη (γεν. 1859), αμελητέο ποιητή αλλά παράγοντα της πνευματικής και κοινωνικής ζωής του τόπου.

Κάτι παρόμοιο, αλλά σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα, κατάφερε ο Ezra Pound (γεν. 1885) το 1914 όταν, με τη βοήθεια του Yeats (γεν. 1865), επιστράτευσε περίπου δέκα άνδρες ποιητές της Βικτωριανής, Γεωργιανής και Μοντερνιστικής γενιάς για να πάνε στη βίλα του έξω από το Λονδίνο να αποτίσουν φόρο τιμής στον Wilfrid Scawen Blunt (γεν. 1840), ασήμαντο και σήμερα ξεχασμένο ποιητή αλλά διαβόητο πνευματικό άνθρωπο με πολλαπλή αντι-ιμπεριαλιστική αγωνιστική στάση και Βυρωνικό κύρος. Αυτοί του χάρισαν ένα ειδικό κουτί με ποιήματα που έγραψαν για εκείνον, κι εκείνος τους τραπέζωσε με παγώνι που έδωσε και το όνομα στην περίπτωση, "the Peacock Dinner", η οποία ο Pound φρόντισε να γίνει φωτογραφία και είδηση στον τύπο.

«Φίλοι» του στο Facebook θα θυμούνται πως για χρόνια ο Γιάννης Δούκας συνήθιζε να αναρτά δεκάδες φωτογραφιών δύο ή περισσότερων καθιερωμένων δημιουργών από όλες τις τέχνες υπό το γενικό τίτλο «Η τέχνη της συνύπαρξης». Η διάσημη φωτογραφία στην οποία αναφέρεται αυτό το ποίημα του θα μπορούσε θαυμάσια να εγκαινιάσει μια καινούργια σειρά φωτογραφιών, «Η τέχνη της διαδοχής».

Το ποίημα αφορμάται από το «γέυμα του παγωνιού» για να ασχοληθεί με αυτό που ο Pound αποκάλεσε «αποστολική διαδοχή» (1913) την οποία οι ποιητές προωθούν με το να υπονομεύουν ή να χρίζουν ο πρεσβύτερος τον νεότερο. Η διαδοχή στο ιερατείο του ποιητικού κανόνα συντελείται κατακόρυφα, καθώς λειτουργεί ή με ρήξη ή με πέρασμα σκυτάλης. Αυτό συζητείται στο συμπόσιο των ομοτέχνων καθώς τρεμοπαίζει το παρελθόν της τέχνης και διακυβεύεται το μέλλον της. Οι ποιητές συχνά διαβιούν στον τετελεσμένο μέλλοντα, λογαριάζοντας πώς θα έχουν επιβιώσει στη μνήμη των ερχομένων γενεών. Οι συνδαιτημόνες του Blunt θέλησαν να τον διαβεβαιώσουν επίσημα και δημόσια για την μελλοντική επιβίωσή του και ταυτόχρονα να πάρουν τη σκυτάλη από τα χέρια του και να τον διαδεχθούν. Κι ο συντηρητικός Βικτωριανός Blunt, όσο κι αν ήταν εναντίον της νεωτερίζουσας τεχνοτροπίας των επιγόνων, καμάρωσε σαν ... παγώνι (όπως θα έγραφε ο Yeats (<https://www.bartleby.com/147/20.html>)) που πίστευαν πως αυτός κρατούσε τη σκυτάλη.

Όμως το ποίημα του Δούκα σπεύδει να θυμίσει πως μέσα στον εκλεπτυσμένο αέρα των λογοτεχνικών προαστίων εκτυλίσσονται και άλλοι τετελεσμένοι μέλλοντες. Υπάρχουν οι εκ των προτέρων νεκρές εγκυμοσύνες των συζύγων που ηττήθηκαν στη γαμήλια μάχη αλλά θα τολμήσουν να εκτεθούν στη δίψα της ερήμου, όπως η Lady Anne Blunt (εγγονή του Byron, συγγραφέας, βιολονίστρια, ζωγράφος, γλωσσολόγος) η οποία, όταν ο άντρας της εγκατέστησε μια ερωμένη στο σπίτι τους, μετανάστευσε στην Αίγυπτο κι ασχολήθηκε με την εκτροφή αλόγων. Υπάρχουν οι αθλητικές κόρες και εγγόνες που οι πατεράδες τους θα τις αποκληρώσουν (όπως ο Blunt την κόρη του Judith), όμως αυτές θα γράψουν ημερολόγια για να διορθώσουν τον ιδιωτικό βίο τους και να εφεύρουν καινούργιους εαυτούς. Υπάρχουν τέλος όσα διασωθούν από τον καλπασμό του Βρετανικού ιμπεριαλισμού για να γίνουν υπαρκτά νερά σε μετα-αποικιοκρατικές νοερές οάσεις. Δεν είμαστε σε θέση να ξέρουμε ποιοι από αυτούς τους μέλλοντες θα συντελεσθούν και πώς θα επιτευχθούν οι διαδοχές. Όπως υπαινίσσεται ο Δούκας, οι συντεταγμένες του ποιητικού συμποσίου δείχνουν πως όλα αυτά είναι επίσης θέμα φύλου, τάξης, αποικιοκρατίας, εξουσίας, κανόνα κλπ. Ο τίτλος της υπό έκδοση συλλογής του, *η θήβα μέμφις*, με τις δύο Αιγυπτιακές μεγαλουπόλεις του Νέου και του Παλαιού Βασιλείου αντίστοιχα, θυμίζει πως πρωτεύουσες, δυναστείες και αυτοκρατορίες ανθούν και παρακμάζουν, και κάποιες φορές μάλιστα μεταλλάσσονται και μετακινούνται από τον Νείλο στον Μισισσιπή.

Η διαδοχή στην τέχνη παραμένει εξαιρετικά αβέβαιη. Αυτή την αβεβαιότητα μελοποιεί και δραματοποιεί το ποίημα με συναρπαστικά ποιητικό, δηλαδή εγγενή, τρόπο. Όπως ξέρουμε, το πιο τετελεσμένο πράγμα στην ποίηση είναι ίσως η ομοιοκαταληξία επειδή, με το να επανέρχεται όπως την αναμένουμε, επαναλαμβάνεται και επαληθεύει. Όταν όμως δεν επανέρχεται, ή δεν παρουσιάζεται καν, μας απογοητεύει, ακόμα και μας μπερδεύει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αντίδραση του Blunt στο αφιερωματικό ποίημα που του διάβασε στο γέυμα ο Pound καθώς, όπως έγραψε στο ημερολόγιό του, περίμενε κάποια ομοιοκαταληξία που δεν φάνηκε να φτάνει (σελ. 111) επειδή απλούστατα δεν υπήρχε. Η παραδοσιακή ποίηση που εκπροσωπούσε ο τιμώμενος βρέθηκε χωρίς τετελεσμένο μέλλοντα, χωρίς την εγγυημένη επαλήθευση της ομοιοκαταληξίας, επιβεβαιώνοντας έτσι ένα βαθύτατο φόβο του: πως δεν ασκούσε καμιά επιρροή στην τέχνη των νεότερων, όσο κι αν έλεγαν πως τον σέβονταν.

Στο έξοχο ποίημα του ο Δούκας δεν απαρνείται την ομοιοκαταληξία αλλά την αποδομεί, δηλαδή την απορρυθμίζει χωρίς να την καταργεί. Το ποίημα είναι διάσπαρτο από κανονικές και προβλέψιμες αλλά και ακανόνιστες και απρόβλεπτες ομοιοκαταληξίες, εξωτερικές και εσωτερικές. Ο αναγνώστης δεν μπορεί να ξέρει με βεβαιότητα τι, αν, τότε, πού και πώς ομοιοκαταληκτεί, αμηχανία ακόμα εντονότερη αν προσπαθήσει να διαβάσει το ποίημα φωναχτά. Η κατακόρυφη (από στίχο σε στίχο) τέχνη της ομοιοκαταληξίας δεν βρίσκει πάντα τη διάρκειά της στην κανονική επανάληψη αλλά συχνά φτάνει στην επόμενη στάση της με μισθωμένες ρίμες, ρήξεις διασκελισμών και εξαγορασμένες (μη απολύτως νόμιμες) διαδοχές.

Το 1914, την εποχή της αποικιοκρατικής αβειαιότητας, καθώς εκρήγνυται ο παγκόσμιος Μοντερνισμός και επίκειται ο παγκόσμιος Πόλεμος, ο Pound επιχειρεί να συνθέσει «μια ζωντανή παράδοση» (167), όπως θα γράψει το 1945 στο Canto LXXXI. (Αν δεν βρίσκονταν εκτός Μεγάλης Βρετανίας σκόπευε να καλέσει στο γεύμα και τους D. H. Lawrence, Padraic Colum, James Joyce και Rupert Brooke). Η Lucy McDiarmid αφιέρωσε ένα απολαυστικό βιβλίο διακοσίων σελίδων (<https://global.oup.com/academic/product/poets-and-the-peacock-dinner-9780198722786?cc=us&lang=en&>) (2015) στο πεντάωρο «γεύμα του παγωνιού» για να δείξει ότι δεν αποτέλεσε μεμονωμένο γεγονός αλλά χαρακτηριστικό παράδειγμα της «αποστολικής διαδοχής» η οποία χρησιμοποιεί ένα πλέγμα προσωπικών σχέσεων, ομαδοποιήσεων και αντιπαλοτήτων για να συντηρήσει και διαιωνίσει το ποιητικό επάγγελμα (175). Εκεί εξηγεί διεξοδικά πως η διαδοχή δεν είναι ζήτημα ποιητικής παράδοσης αλλά ποιητικού σιναφιού (174). Δείχνει πως από το 1823 που ο Byron πήγε στην Ελλάδα δημιουργώντας τον αγωνιστή ποιητή ως το 1949 που ο Robert Lowell έπεισε την επιτροπή να δώσει το πρώτο Βραβείο Bollingen στον Pound για τα «Pisan Cantos», άνδρες ποιητές/παγώνια που είναι συγγραφικά, εκδοτικά, πολιτικά και σεξουαλικά μαχητικοί, και κάποτε αδίστακτοι, διαχειρίζονται επιτυχώς την επαγγελματική αξιοπιστία της ποιητικής συντεχνίας, χρίζοντας προγόνους και απογόνους, και εξασφαλίζοντας την κατακόρυφη διαδοχή της (172).

Το ζήτημα της ποιητικής διαδοχής απασχολεί ιδιαίτερα την ποιητική γενιά του 2000 (https://sites.lsa.umich.edu/vlambropoulos/wp-content/uploads/sites/718/2019/05/lambropoulos_2017_i-aristeri-melancholia-stin-poiitiki-genia-tou-2000.pdf), και επειδή δεν ενδιαφέρθηκε να διαδεχθεί μία προηγούμενη γενιά και επειδή ήρθε εξ αρχής σε ρήξη με την αριστερά που αργότερα οδήγησε στην κυβέρνηση Συριζανέλ. Έτσι η γενιά αυτή δεν μπορεί να βαυκαλίζεται με λογοτεχνικούς ή πολιτικούς τετελεσμένους μέλλοντες. Βγαίνοντας από την λογοτεχνική κρίση του 1990, δεν επιζήτησε να της σερβίρουν παγώνια. Είναι λοιπόν ταιριαστό η σειρά αυτή των δώδεκα μηνιαίων παιγνίων που άρχισα να γράφω το φετινό Γενάρη με το θέμα της παράδοσης (<https://poetrypiano.wordpress.com/2019/01/05/%B9%5F%5F%5F%5F%5F%5F-%5F%5F%5F-%B9%5F%5F%5F%5F-1-%5F%5F%5F-%5F%5F%5F%5F%5F%5F-%5F%5F%5F/>) να κλείσει εδώ με το θέμα της ρήξης που χαρακτηρίζει το ριζοσπαστισμό της νέας ποίησης.

Θα συνεχίσω να παρακολουθώ αυτή τη μελαγχολική ποίηση (https://sites.lsa.umich.edu/vlambropoulos/wp-content/uploads/sites/718/2019/05/lambropoulos_2017_i-krisi-tis-poiisis-kai-i-melancholia-tis-aristeras.pdf) με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, και σκοπεύω να επανέρχομαι κατά διαστήματα στο *Χάρτη*, πίνοντας και πάλι από τα «υπαρκτά νερά» του ανοιχτού μέλλοντός της.